

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

УДК 342.5

В. В. Гомонайдокторант кафедри конституційного права та порівняльного права
Ужгородського національного університету

ПРИНЦИПИ ТА НОРМИ ПРАВА В МЕХАНІЗМІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАБУТТЯ УКРАЇНОЮ ПОВНОПРАВНОГО ЧЛЕНСТВА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ ТА В ОРГАНІЗАЦІЇ ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНОГО ДОГОВОРУ

У статті досліджуються принципи та норми права. Аргументовано, що при вдосконаленні механізму конституційно-правового забезпечення набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, принципи та норми права хоч і є одними з «ключових», тим не менш важливою є послідовна суспільна трансформація. При конституційно-правовій (юридичній) інституціоналізації мають враховуватись конституційні традиції країн-учасниць Європейського Союзу. Дістало подальшого розвитку твердження про те, що принципи поваги фундаментальних прав людини, справедливості є універсальними принципами. Уточнено складові принципів правової визначеності, законних очікувань, пропорційності і субсидіарності.

Ключові слова: норми права, принципи права, механізм конституційно-правового забезпечення, ЄС, НАТО.

Постановка проблеми. Україна, обравши пріоритетним зовнішньополітичним курсом вступ до Європейського Союзу та Організації Північноатлантичного договору, здійснює зближення та поступову адаптацію національного законодавства до *acquis communautaire*, пошук політико-правового механізму взаємодії [1-7]. Необхідність дослідження конституційно-правового забезпечення набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору зумовлена незавершеністю процесу реформування публічно-правових відносин, необхідністю вдосконалення механізму державної влади, теоретичною і практичною необхідністю визначення ролі норм права та принципів права в механізмі конституційно-правового забезпечення набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору.

Актуальність дослідження. Загальновідомо: одним із найважливіших інститутів конституційного права України є конституційний лад

України. «Норми цього інституту регулюють одну з найбільш важливих груп суспільних відносин, що становлять предмет регулювання конституційного права України. Тому цей інститут поправу займає перше місце серед всіх інших інститутів конституційного права України. Він становить фундамент і не лише конституційного права, а всієї системи національного права України. Як інститут, що закладає основи для всіх інститутів конституційного права та всієї правової системи України, конституційний лад започатковує конституцію держави. Конституційний лад – це інститут, який визначає основні засади суспільного і державного ладу країни. У демократичних, правових державах цей інститут має ґрунтуватися на пріоритеті загальнолюдських цінностей, відображати інтереси всіх членів суспільства, а не його окремих кіл, груп. Він має сприяти постійному утвердженню ідеалів гуманізму і демократії. В Конституції України, норми розглядуваного інституту містяться в її розділі першому, який має назву «Загальні засади». За своєю суттю конституційний лад

являє собою певний тип конституційно-правових відносин, зумовлених рівнем розвитку суспільства, держави і права. Конституційний лад можна визначити як реально існуючий суспільний і державний лад. Його основу становлять ті об'єктивно існуючі суспільні відносини, які визначають найбільш суттєві економічні, політичні, соціальні та інші характеристики суспільства», зазначає О. Майданник [8, с. 78].

Мета цієї статті – визначення ролі норм права та принципів права в механізмі конституційно-правового забезпечення набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору.

За своїм змістом конституційний лад України опосередковує, насамперед, передбачені і гарантовані Конституцією суспільний та державний лад, конституційний статус людини і громадянина, систему безпосереднього народовладдя, організацію державної влади й місцевого самоврядування, територіальний устрій, основи національної безпеки та інші найважливіші інститути конституційного права України [8, с. 78].

«Принципи конституційного ладу України – це загальні, вихідні й визначальні ідеї, що лежать в основі суспільного і державного ладу України, взаємовідносин особи і держави, діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, інших державних і суспільних інституцій. Виходячи із змісту положень розділу першого Конституції України, загальними принципами конституційного ладу України є наступні принципи:

- народовладдя;
- суверенітету;
- здійснення державної влади шляхом поділу її на законодавчу, виконавчу і судову;
- відповідальності держави перед людиною і суспільством за свою діяльність;
- верховенства права; – прямої дії норм Конституції;
- визнання й гарантування місцевого самоврядування;
- визнання пріоритету загальнолюдських цінностей;
- судового захисту прав і свобод людини і громадянина;
- визнання міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою частиною національного законодавства України;
- єдиного громадянства;

- єдиної державної мови;
- цілісності і недоторканності території України;
- політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності суспільного життя в Україні;
- непорушності права приватної власності;
- пріоритетності права власності українського народу на природні ресурси;
- захисту прав усіх суб'єктів права власності;
- свободи інформації;
- недопустимості використання Збройних Сил, інших військових формувань для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їх діяльності;
- адміністративної автономії окремих адміністративно-територіальних одиниць (Автономна Республіка Крим) тощо» наголошує О. Майданник [8, с. 78-79].

Принципи й норми права є одним зі складників механізму конституційно-правового забезпечення.

Т. Подорожна в дисертаційному дослідженні підкреслює, що «... механізм реалізації Конституції України заснований на правових принципах та виступає підґрунтям конституціоналізації правового порядку», та наголошує, що «конституціоналізація правових принципів може здійснюватися: шляхом прямого зазначення принципу в тексті конституції; через встановлення в конституційному тексті принципово-змістових норм-дефініцій, норм-цілей, норм-завдань, норм-функцій; за допомогою достовірного визначення принципового змісту окремих або взаємопов'язаних конституційних положень у конституційній практиці» [9, с. 5].

Вчена виділяє й «соціальні якості правового регулювання суспільних відносин, які вони отримують від загального режиму суспільного життя, від принципів демократії, гуманізму, справедливості, моральності та, зрештою, від принципів права та законності. На цій основі досягається реалізованість прав, свобод та виконаність обов'язків учасниками правових відносин. Розв'язання ж усіх державно-правових проблемне можливо уявити без належного правового порядку в державі як необхідної умови нормального функціонування всіх соціальних сфер. Більше того, практика суспільного та державного будівництва визнає за правопорядком основоположну роль» [10, с. 32].

На думку О. Ющика «... правопорядок як мета діяльності державного апарату пов'язаний з реалізацією принципу законності, оскільки обидва

містять у собі одне і те саме, тотожну в них сутність – юридичний закон. Тому, законність і правопорядок, виступаючи одночасно як тотожність і різниця, взаємно проникають одне в одного, опосередковуються одне іншим» [11, с. 17].

Т. Подорожна зазначає, що «у юридичній літературі виділяють три елементи змісту правовідносин, що утворюють зміст правопорядку: 1) правопорядок у сфері правотворчості; 2) правопорядок у сфері правозабезпечувальної діяльності держави; 3) правопорядок у сфері реалізації прав і свобод громадян та інших членів суспільства ... Проблема в цьому випадку полягає в тому, що ні правотворчість, ні правозастосовна, ні правореалізаційна діяльність не можуть претендувати на статус елементів змісту правовідносин, оскільки такими в юридичній науці заведено вважати кореспондуючі суб'єктивні права і юридичні обов'язки. Самі ж правовідносини в зазначених сферах виділяються за їх службовою роллю в механізмі правового регулювання, що не відкидає інших варіантів їх класифікації. Відповідно, навряд чи можна розглядати види правовідносин як елементи правопорядку» [9, с. 71].

Більше того, вчена підкреслює, що «... в юридичній літературі трапляється також підхід, що поєднує поняття правопорядку не тільки з реалізацією норм права, а й з реалізацією принципів і позитивної відповідальності. Як приклад процитуємо фрагмент однієї з праць Д. Липинського: «Правапорядок – це частина суспільного порядку, який можна визначити як якісний стан врегульованих суспільних відносин, заснований на реалізації правових норм, її принципів і позитивної відповідальності суб'єктів» На нашу думку, таке визначення лише віддаляє від розуміння суті явища. Обґрунтовуючи свою позицію, зазначимо: по-перше, якщо говорити про вимогу реалізації принципів окремо від реалізації правових норм, то правопорядок надмірно ідеалізується; по-друге, ведучи мову про реалізацію позитивної відповідальності як ознаку правопорядку, неможливо залишитися осторонь і не бути втягнутим у наукову дискусію з проблематики цього феномена. Зрештою, це може сприяти усуненню конкретики при осмисленні категорії «правапорядок» [9, с. 71].

Т. Подорожна висноує, що «... у цілому аналіз вживання терміну «конституціоналізація» дозволяє (на думку сучасних науковців, яку ми підтримуємо), виділити три аспекти його тлумачення:

1) як триваючого процесу конкретизації заasad, освоєння цінностей і норм конституції в чинному законодавстві;

2) як включення в конституцію основних принципів діяльності суб'єктів конституційно-правових відносин. У цьому значенні конституціоналізація розглядається як складова процесу конституційно-правової (юридичної) інституціоналізації;

3) як поглиблену конституціоналізацію міжнародного права (так званий глобальний конституціоналізм).

До цього також варто додати, що конституціоналізація суспільних відносин в Україні на сучасному етапі покликана розв'язати складні завдання модернізації та реформування складових частин її конституційно-правового життя. Проте модернізація права не може зосереджуватися тільки на розвитку нормативно-правових актів та їх упорядкуванні. Головне завдання успішної реалізації суспільної трансформації – це послідовність у конституціоналізації суспільних відносин з подоланням конфлікту між конституцією, правовою системою та правозастосовною практикою» [9, с. 71].

Висновки.

1. При вдосконаленні механізму конституційно-правового забезпечення набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, принципи та норми права хоч і є одними з «ключових», тим не менш важливою є послідовна суспільна трансформація. При конституційно-правовій (юридичній) інституціоналізації мають враховуватись конституційні традиції країн-учасниць Європейського Союзу.

2. Дістало подальшого розвитку твердження про те, що принципи поваги фундаментальних прав людини, справедливість є універсальними принципами. Уточнено складові принципів правової визначеності, законних очікувань, пропорційності і субсидіарності.

Список використаної літератури:

1. Dешко Л. Application of Legal Entities to the European Court of Human Rights: a Significant Disadvantage as the Condition of Admissibility. *Croatian International Relations Review*. 2018. 24 (83). P. 84-103.
2. Dешко Л. *European Standards of Human Rights: Course book*. Donetsk: Modern Printing (Suchasny Drook), 2013. 142 p.
3. Dешко Л. Restitutio in integrum: підходи Європейського суду з прав людини. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. №5. С. 365-368.

4. Deshko L. Structural Elements of International Legal Mechanisms for Ensuring The Everyone's Right to Seek Rights Protection in International Judicial Institutions or in the Relevant Bodies of International Organizations. Закон и жизнь. 2013. № 12/3. С. 64-67.
5. Deshko L. The principle of «de minimis non curat praetor» in International Law. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2018. № 4. С. 5-15.
6. Дешко Л. Правове регулювання господарювання в сфері охорони здоров'я: проблеми вдосконалення спеціального законодавства. Підприємництво, господарство і право. 2007. № 5. С. 57-62.
7. Дешко Л., Боднар О. Правова природа рішень Європейського суду з прав людини. Правничий часопис Донецького університету. 2008. № 2. С. 76-81.
8. Майданник О.О. Конституційне право України: Навч. посіб. К: Алерта, 2011.
9. Подорожна Т. С. Правовий порядок: теоретико-методологічні засади конституціоналізації: Дис. ... докт. юридичних наук за спеціальностями 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень; 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право (081 – Право). Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Київ, 2017.
10. Подорожна Т. С. Правовий порядок як юридична категорія та явище правової дійсності. Держава і право. Юридичні науки. 2015. Вип. 70.
11. Ющик О. І. Правова реформа: загальне поняття, проблеми здійснення в Україні. Київ: Ін-т законодавства Верх. Ради України, 1997.

Гомонай В. В. Принципы и нормы права в механизме конституционно-правового обеспечения обретения Украиной полноправного членства в Европейском Союзе и в Организации Североатлантического договора

В статье исследуются принципы и нормы права. Аргументировано, что при совершенствовании механизма конституционно-правового обеспечения обретения Украиной полноправного членства в Европейском Союзе и в Организации Североатлантического договора, принципы и нормы права хотя и являются одними из «ключевых», тем не менее важна последовательная общественная трансформация. При конституционно-правовой (юридической) институционализации должны учитываться конституционные традиции стран-участниц Европейского Союза. Получило дальнейшего развития утверждение о том, что принципы уважения фундаментальных прав человека, справедливость являются универсальными принципами. Уточнение составляющие принципов правовой определенности, законных ожиданий, пропорциональности и субсидиарности.

Ключевые слова: нормы права, принципы права, механизм конституционно-правового обеспечения, ЕС, НАТО.

Homonai V. V. Principles and norms of law in the mechanism of constitutional legal support for Ukraine's full membership in the European Union and in the North Atlantic Treaty Organization

The article explores the principles and rules of law. It is argued that while improving the constitutional and legal framework for Ukraine's full membership of the European Union and the North Atlantic Treaty Organization, although principles and rules of law are one of the "key", consistent social transformation is important. Constitutional (legal) institutionalization must take into account the constitutional traditions of the Member States of the European Union. There has been further development of the statement that the principles of respect for fundamental human rights and justice are universal principles. The components of the principles of legal certainty, legitimate expectations, proportionality and subsidiarity have been clarified.

Key words: norms of law, principles of law, mechanism of constitutional legal support, EU, NATO.